

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

ПЕТРЕНКО КАТЕРИНА РУСЛАНІВНА

УДК 347.131.21

ДАВНІСНІ СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидат юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
Валах Вікторія Володимирівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
економіко-правового факультету.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Жорнокуй Юрій Михайлович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу;

кандидат юридичних наук, професор
Борисова Валентина Іванівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного права № 1.

Захист відбудеться «25» квітня 2021 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «25» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена УСТИМЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Правові відносини існують у часі і в багатьох випадках безпосередньо залежать від його впливу. Проявляється це, головним чином, у встановленні юридичних строків. Призначення строків у праві може бути різним: в одних випадках вони служать орієнтиром належної поведінки суб'єктів і не пов'язані з суттєвими юридичними наслідками, в інших – їх закінчення відіграє правоперетворюючу, правозмінюючу або правоприпиняючу ролі. Інститут давності в українському праві є одним з релевантних та соціально значущих правових засобів, який відображає вплив фактора часу в юридичній сфері. При цьому без перебільшення можна сказати, що давність відіграє особливу роль у регулюванні суспільних відносин. Практична і теоретична значимість інституту давності продиктована важливістю тих питань, вирішення яких залежить від його застосування: звільнення від кримінальної відповідальності, примусовий захист порушеного права, виконання рішення юрисдикційного органу, набуття права власності на чуже майно.

Проблема давності та давнісних строків викликала особливий інтерес у дослідників в усі часи. Ще понад століття тому відомий правознавець А. Д. Любавський писав, що «питання про давність має величезне значення для приватних осіб і держави і повинен надзвичайно зворушувати увагу юриста... давність допускається всіма законодавствами цивілізованих народів, і тому має, можна сказати, світове значення для роду людського».

Інститут давності, як міжгалузевий правовий інститут, містить у собі норми різних галузей приватного і публічного, матеріального та процесуального права, де його загальний зміст переломлюється у залежності від предмету і методу регулювання конкретної галузі. Проблема полягає в тому, що єдність у розумінні даного феномена у різних галузях вітчизняного права на сьогоднішній день відсутня. Навіть в межах однієї галузі права кожен вид давності вченими досліджується окремо, що негативно відбивається на загальнотеоретичному розумінні цього правового явища.

Слід констатувати, що сьогодні нарізла необхідність пошуку нових підходів до вивчення інституту давності та давнісних строків, як складової першого. Вказане пояснюється тим, що у переважній більшості наявних робіт дослідження давності та строків давності проводиться лише фрагментарно, у межах окремої галузі права (цивільного, кримінального, податкового тощо), залишаючи поза увагою саму сутність інституту давності, яка безпосередньо впливає на розуміння давнісних строків, їх місця у системі права та вплив на правові відносини. У підсумку, як правило, дослідження отримують лише окремі прикладні питання, пов'язані з конкретними строками давності.

На загальнотеоретичному рівні проблеми давнісних строків в цивільних правовідносинах неодноразово ставали предметом наукового інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, таких як Енгельман І. Є., Кирилова М. Я.,

Новицький І. Б., Цікало В. І., Попович П. В., Барон Ю., Криволапов Б. М., Луць В. В., Маковій В. П., Валєєв Д. Х., Білоусов Ю. В., Васьковський Є. В. та інші.

Недостатність загальнотеоретичного знання не тільки створює труднощі у розумінні сутності і усвідомленому застосуванні норм інституту давності, а й значно гальмує його розвиток. Багато з встановлених на сьогоднішній день строків давності є новелами українського законодавства (наприклад, строки давності в податковому праві). Крім того, можна припустити, що в подальшому норми інституту давності будуть застосовуватися для регулювання нових видів суспільних відносин, оскільки певні передумови для цього вже існують. Відсутність продуманої юридичної конструкції в подібних випадках неминуче сприятиме правотворчим, інтерпретаційним та правозастосовним помилкам.

Багато проблем, пов'язаних із застосуванням закріплених у цивільному законодавстві строками давності, не можуть бути вирішені без всебічного та системного підходу до вивчення інституту давності, аналізу його історичного розвитку, виконуваних функцій, а також виникаючих перешкод на шляху його реалізації та їх вирішення шляхом удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики. Усе вищенаведене обумовлює своєчасність і актуальність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою Радою економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова 27 січня 2015 року (протокол № 5).

Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за темами «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (державний реєстраційний номер 0113U002740), «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0118U004432).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є з'ясування поняття, правової природи, передумов виникнення давності та строків давності в українському цивільному праві та практики його реалізації.

Мета дослідження обумовила постановку таких основних задач:

- провести ретроспективний аналіз виникнення та розвитку понять «давність» та «давнісний строк»;
- з'ясувати передумови запровадження інституту давності у сучасному праві України;
- надати поняття, виявити правову природу та характерні ознаки давності як правового явища;
- визначити правову природу давнісних строків у цивільному праві та розробити їх класифікацію;
- провести порівняльний аналіз строків давності у кримінальному праві зі

строками давності у цивільному праві;

– надати цивільно-правову характеристику строкам позовної, набувальної та виконавчої давності;

– розробити пропозиції щодо удосконалення чинного цивільного законодавства стосовно окремих видів строків давності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, опосередковані інститутом давності, які виникають, змінюються або припиняються внаслідок впливу строків давності.

Предметом дослідження є давнісні строки у цивільному праві.

Методи дослідження. Методологічний інструментарій дослідження обрано з урахуванням мети та задач, а також предмета та об'єкта наукового дослідження. Методологічною основою є система філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-наукових методів. За допомогою історико-правового методу здійснено ретроспективний аналіз виникнення та розвитку категорії «давність» та строків давності (підрозділ 1.1) та з'ясовано передумови запровадження інституту давності (підрозділ 1.2). Методи аналізу та синтезу використано для визначення правової природи давності та давнісних строків (підрозділи 2.1 та 2.2). Формальний метод пізнання права і логіко-семантичний метод дали змогу сформулювати поняття «давність», «строк давності», «давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку» та «виконавча давність» (підрозділи 2.1, 2.2 та 3.3) та співвіднести поняття «давність» та «строк давності» (підрозділ 2.2). Логічний метод було використано для формулювання ознак позовної давності (підрозділи 2.1, 2.2) та істотних ознак інституту давності (підрозділ 2.3.).

За допомогою методів класифікації та групування здійснено класифікацію «строків давності» (підрозділ 2.2.). Використання структурно-функціонального методу дозволило розкрити зв'язки між давністю й строками давності (підрозділ 2.2). За допомогою порівняльно-правового (компаративного) методу надана порівняльно-правова характеристика давності у цивільному праві (підрозділ 2.3). Метод порівняльного аналізу застосовано при характеристиці застосування та тривалості строків давності в зарубіжних країнах та в Україні (підрозділ 2.3). Метод тлумачення права допоміг проаналізувати цивільне законодавство та його застосування в судовій практиці (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2 та 3.3). Методи дедукції та індукції дозволили охарактеризувати теорії, концепції, наукові положення щодо позовної давності, набувальної давності, давності примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку, критерії поважності причин пропуску строку позовної давності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Методи семіотичного аналізу використано для тлумачення окремих положень чинного цивільного законодавства України (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Метод прогнозування використано для розроблення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Догматичний метод застосовано при проведенні аналізу норм чинного законодавства, а це, у свою чергу, дозволило виявити прогалини та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства (підрозділи 2.1,

2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою після прийняття Цивільного кодексу України у 2003 році у юридичній науці України комплексною працею, що присвячена давнісним строкам у цивільному праві. За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано наукові положення і висновки, що виносяться на захист, а саме:

уперше:

– на підставі удосконаленої теорії «абстрактної (загальної) давності» надано визначення поняття давності у широкому та вузькому сенсі. У широкому сенсі давність розуміється як певний проміжок часу, протягом або після спливу якого втрачається або набувається право у межах фактично існуючих суспільних відносин, які можуть бути визнаними правовими у силу прямої вказівки закону. Давність у вузькому значенні – юридичний факт, спрямований на встановлення, зміну або припинення правових відносин;

– на підставі аналізу першоджерел та спеціальної літератури запропоновано виділяти наступні періоди в історії становлення та розвитку давності в Україні: 1 етап – IX-XIVст.ст. (звичаєве право), 2 етап – XIV-XIXст.ст. (зародження давності та строків давності), 3 етап – XIX-початок XX ст.ст. (розвиток законодавчої бази та становлення теоретичних поглядів на давність та строки давності), 4 етап – початок XX – початок XXI ст.ст. (радянський/ранній післярадянський період), 5 етап – початок XXI ст.-сьогодення – період незалежності України (стрімкий розвиток нормативної бази щодо строків давності та посилення наукових течій щодо вивчення давності як правового явища);

– доведено, що сутність міжгалузевого характеру інституту давності проявляється через систему наступних ознак: предметна єдність суспільних відносин, підхід міжгалузевого правового регулювання, наявність власних правових принципів галузі, наявність норм галузевої приналежності й процедурного характеру, комплексність нормативно-правових актів галузі;

– доведено, що усі строки давності за своєю правовою природою є юридичними фікціями, тобто нормативно вираженими положеннями, які закріплюють неіснуючі насправді обставини у якості існуючих та мають загальнообов’язкове значення та спричиняють певні правові наслідки;

– надано авторське визначення «давності примусового виконання добровільно невиконаного обов’язку», під якою слід розуміти давність, якою погашається право на звернення з вимогою про примусове виконання рішення про захист порушеного матеріального права. На відміну від позовної та набувальної давності, давність примусового виконання добровільно невиконаного обов’язку є безумовною;

– тезу про необхідність розмежування понять «давність примусового виконання добровільно невиконаного обов’язку» та «виконавча давність» («давність виконання»). Останнє є тотожним поняттю «строк виконання рішення», із спливом якого втрачається можливість здійснення права в примусовому порядку за рішенням суду чи іншого юрисдикційного органу;

удосконалено:

- перелік передумов впровадження окремих видів давнісних строків до чинного цивільного законодавства;

- теорію «абстрактної (загальної) давності» на підставі системного та компаративного аналізу сучасних нормативних джерел, спеціальної літератури та правозастосовної практики. На користь цієї теорії свідчать наступні висновки: 1) давність розуміється як комплексний (публічно- та приватноправовий) інститут, призначений для регулювання самотійної, відокремленої групи суспільних відносин або актів поведінки суб'єктів права; 2) до змісту давності входить строк, умови її застосування (юридичні умови) та наслідки впливу цього строку, які закріплюються галузевими нормативними актами; 3) головною метою давності служить легалізація фактично існуючих стабільних відносин, які, хоча і виникли попри норми закону, але можуть бути визнані правомірними в силу їх корисності або нешкідливості для існуючої соціально-економічної системи суспільства; 4) юридична конструкція давності має допоміжний характер для системи суспільних відносин, оскільки за її допомогою здійснюється легалізація неправових фактично існуючих відносин;

- поняття та правову природу «строку давності», під яким слід розуміти період часу, встановлений законом, що обчислюється у місяцях або роках та є одним із взаємопов'язаних складових елементів категорії «давність» та водночас істотних ознак поняття «інститут давності». Строк давності за своєю суттю виступає засобом обчислення давності як самотійної правової категорії;

- класифікацію строків давності за окремими підставами: за тривалістю строку (визначені та невизначені), за джерелами встановлення (законні, судові, договірні), за ступенем поширеності (міжгалузеві, галузеві), за наявністю диференційованості (диференційовані, недиференційовані);

- розуміння давності примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку як інституту матеріального права внаслідок його тісного зв'язку із правом на звернення, що має виключно матеріально-правову природу та реалізується у межах процесуальних правовідносин;

дістали подальшого розвитку:

- теза стосовно того, що слід розрізняти мету та передумови давності як правового явища. Метою встановлення давності у правовідносинах є той правовий результат, на досягнення якого спрямоване її запровадження. Передумови введення давності – це конкретні соціально-економічні умови, які спонукають законодавця до оформлення цього інституту правовими нормами. Мета запровадження давності є єдиною для всіх її видів, у той час як для кожного виду давності властиві свої передумови;

- положення про те, що не слід ототожнювати давність із правовими наслідками, до яких призводить давність (набуття права, звільнення від покарання та інші) через те, що давня ситуація сприяє як стрімкий своєрідний механізм, який спрацьовує після впливу визначеного часу та призводить до визначених законом наслідків, головною метою якого є легалізація фактично існуючих стабільних відносин, що хоча і виникли попри норми закону, але

можуть бути визнані правомірними в силу їх корисності або нешкідливості для існуючої соціально-економічної системи суспільства;

- висновок щодо необхідності відмежування строків позовної давності та прісічних строків. Останні, на відміну від строків позовної давності, встановлюються законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі, із впливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок; вони не можуть бути змінені, не підлягають перериванню, зупиненню та продовженню;

- твердження про те, що давнісні строки у приватному праві мають матеріально-правову природу, та, на відміну від процесуальних строків, підпорядковуються особливим правилам обчислення, зупинення, переривання та встановлення юридичних матеріальних наслідків їх спливу;

- теза щодо необхідності використання терміну «давність користування» поряд з іншими юридичними передумовами набуття права власності на рухомі речі за набувальною давністю. Як наслідок, доведено, що справи щодо набуття права власності за набувальною давністю на вказане майно повинні розглядатися в окремому провадженні або у позовному провадженні залежно від наявності спору про право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – з метою подальшого дослідження давності у цивільному праві;

- правотворчій діяльності – для удосконалення положень чинного цивільного законодавства України, що регулює давність;

- навчальному процесі – для підготовки відповідних підручників, навчальних посібників, окремих програмних тем і викладання таких навчальних дисциплін, як «Цивільне право України», «Цивільне процесуальне право», «Виконавче провадження», «Кримінальне право» при розробці методичних рекомендацій, коментарів;

- правозастосовчій діяльності – шляхом їх застосування в діяльності судами при розгляді відповідних категорій справ. Зокрема, результати наукового дослідження були використані у практичній діяльності при розгляді справ у Малиновському районному суді м. Одеси.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опублікована стаття у науковому періодичному виданні (Валах В. В., Петренко К. Р. Співвідношення понять «давнісні строки примусового виконання рішень добровільно невиконаного обов'язку» та «виконавча давність». *Правова держава*. 2020. № 40. С. 65–71) (автором досліджено правову природу давнісних строків примусового виконання рішень добровільно невиконаного обов'язку та зв'язок цього інституту із виконавчою давністю (обсяг – 0,06 д.а.)). У дисертації висновки, які належать співавторам, не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Результати дисертаційного дослідження доповідались на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема на: Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми приватного права, присвяченій пам'яті Ю. С. Червоного» (м. Одеса, 15 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 26 травня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, знайшли відображення у восьми наукових статтях у фахових виданнях, а також у матеріалах трьох тез доповідей на міжнародних та вітчизняних конференціях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменувань) розташованого на 20 сторінках, додатків. Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із них 194 сторінки основного тексту; додатки складають 4 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, темами, грантами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; надано характеристику методологічних основ дисертаційного дослідження; розкрито ступінь наукової новизни, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію; окреслено структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1. «Історія становлення та розвитку давності та давнісних строків» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено історію становлення та розвитку давності та давнісних строків.

У підрозділі 1.1 *«Ретроспективний аналіз виникнення та розвитку понять «давність» та «строк давності» у Стародавньому Римі»* на підставі вивчення історико-правових джерел встановлено, що у Стародавньому Римі існували різні давнісні строки: одні існували для набуття речового права, інші виступали в якості засобів захисту від пред'явлених позовів, треті грали роль судових строків й слугували меті впорядкування судового захисту прав і забезпечення стабільності цивільного обороту.

У підрозділі 1.2 *«Розвиток давності та давнісних строків як правових категорій в Україні»* на підставі аналізу правових джерел та спеціальної літератури виокремлено етапи розвитку інституту давності та давнісних строків

на території України, кожен з яких характеризується притаманними йому ознаками, обумовленими суспільно-політичним ладом. Зокрема, пропонується виділяти наступні етапи: 1 етап – IX-XIV ст.ст. (звичаєве право), 2 етап – XIV-XIX ст.ст. (зародження давності та строків давності), 3 етап – XIX – початок XX ст.ст. (розвиток законодавчої бази та становлення теоретичних поглядів на давність та строки давності), 4 етап – початок XX – початок XXI ст.ст. (радянський/ранній післярадянський період), 5 етап – початок XXI ст./сьогодення – період незалежності України (стрімкий розвиток нормативної бази щодо строків давності та посилення наукових течій щодо вивчення давності як правового явища).

Різноманітність законодавчої регламентації і практики застосування норм про давність за часів Київської Русі показує, що давність у вітчизняному праві тривалий час була нічим іншим, як звичаєм, як і більшість звичаїв, з невизначеними рисами, які змінювалися в залежності від часу, місця, суб'єктного складу, характеру відносин тощо. Вона була лише одним із засобів судового доказування, який підлягав, нарівні з іншими, оцінці судом. Таким чином, безумовно, існуючий звичай давнини розцінювався як нормативно закріплена юридична давність.

На території українських земель, що перебували у складі Австрійської, а потім Австро-Угорської імперії, діяло Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року (ЗЦУАІ). На відміну від попередніх нормативно-правових актів, що діяли на території України, у ЗЦУАІ вперше було закріплено поняття позовної давності: «як втрата будь-якого права, яке протягом визначеного законом строку не реалізовувалося» (ст. 1451). Також встановлювалися два види позовної давності, а саме: звичайний строк позовної давності тривалістю 30 років та спеціальна позовна давність у 3 роки, яка застосовувалася лише для визначених законом випадків (ст.ст. 1478, 1486, 1487).

Звід законів цивільних Російської імперії 1832 року (Звід 1832 року), який діяв на землях Лівобережної, Правобережної та Південної України. У цьому документі для позначення різних видів давності вживалися терміни «земська (погашувальна) давність» і «давність володіння». При цьому законодавець надав цим термінам загалом однакове тлумачення. Аналіз літературних джерел, надав нам змогу зробити висновок про те, що поняття «земська давність» і «давність володіння» співвідносяться лише словом «оного», тобто наявністю певних умов. Тому для земської (позовної) давності «спокойное и бесспорное оного» слід розуміти як тривалу бездіяльність особи, невжиття нею заходів щодо захисту свого права, що впливає із dodatku до ст. 694 п. 1.

Радянський період в історії давності в цивільних правовідносинах представлений двома Цивільними кодексами Української Радянської Соціалістичної Республіки 1922 і 1963 років, які, виходячи із презумпції права власності на безхазяйне майно, врегулювали виключно позовну давність, встановивши її імперативний характер.

Із проголошенням Україною незалежності і, як наслідок, стрімким

розвитком інституту приватної власності, поступово розширюються межі застосування позовної давності, відроджується інститут набувальної давності, відновлюється матеріально-правовий характер виконавчої давності.

Підрозділ 1.3 «Передумови запровадження інституту давності у сучасному праві» присвячений дослідженню правових джерел щодо різних видів приватноправових строків давності та соціально-політичних умов, за яких вони приймалися. Як результат, виведено передумови впровадження тих чи інших строків давності відповідно до чинного цивільного законодавства України.

Під передумовами існування давності слід розуміти ті конкретні соціально-економічні умови, які складають основу цього інституту, спонукають законодавця до його оформлення правовими нормами. Для порівняння цих понять проведено аналогію з метою та мотивами правочин.

Розробка інституту набувальної давності в Україні йшла шляхом поступового поділу єдиної давності на давність позовну і давність набувальну. Для кожного із зазначених видів давності визначалися свої класифікаційні ознаки, значення та місце у системі цивільно-правових категорій.

Вказано, що підставою будь-якої давності слугує сприяння загальній стабільності прав у цивільно-правовому обороті, усунення невизначеності в питанні щодо приналежності прав. Відтак, давність покликана слугувати перешкодою для розвитку можливих зловживань з боку учасників цивільних правовідносин. Із закінченням значного проміжку часу з моменту виникнення правовідносин може бути важко представити ті чи інші письмові документи, знаходження свідків тощо. Якщо можливість примусового здійснення права не обмежена жодними строками або відсутня можливість для сумлінної особи набути майно у власність, формально уповноважена особа, лише підтвердивши наявність своїх прав, зможе не зустріти належного, заснованого на законі заперечення з боку боржника і, таким чином, отримати необґрунтоване присудження. Така постійна небезпека для учасника правовідносин, тобто бути підданим негативним наслідкам своєї поведінки, не відповідатиме інтересам цивільного обороту. Давність покликана усувати можливий негативний ефект від закінчення певного періоду часу. Встановлення давності спонукає власника до постійного нагляду за своїм майном і дбайливого його використання з отриманням з нього всіх можливих вигод. Нарешті, встановлення строку давності має на меті полегшення і оптимізацію діяльності судів, інших державних органів.

Розділ 2 «Загальна характеристика давності та давнісних строків у цивільному праві» складається з трьох підрозділів, присвячених правовій характеристиці давності та давнісних строків, які розглядаються як окремі правові явища.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та правова природа давності»* на підставі сучасного законодавства та спеціальних джерел доведено, що давність є правовим інститутом, призначеним для регулювання самотійної, відокремленої групи суспільних відносин або актів поведінки суб'єктів прав.

Аналіз істотних ознак давності надав змогу зробити висновки щодо її міжгалузевого характеру, оскільки вона фігурує як у галузях приватноправового (цивільне, сімейне, трудове, цивільне процесуальне право), так і публічно-правового характеру (кримінальне, кримінально-процесуальне, податкове, фінансове, адміністративне право).

Давність у справі слід розуміти у широкому та вузькому значенні. Давність у вузькому значенні – юридичний факт, який спрямований на встановлення або припинення правових відносин (не самі правові наслідки, причиною яких є давність). У широкому сенсі давністю є певний проміжок часу, протягом або після спливу якого втрачається або набувається право у межах фактично існуючих відносин, які можуть бути визнані правовими в силу прямої вказівки закону з урахуванням наявності юридичних передумов, передбачених нормою права. З метою упорядкування правових відносин, які виникають внаслідок давності та однакового її розуміння у теорії права запропоновано законодавчо закріпити поняття «давність» в чинному ЦК України у статті 251.

Підрозділ 2.2 «Співвідношення понять «давність» та «строк давності». Класифікація строків давності» присвячений системному аналізу давності та строку давності. В якості результату проведеного дослідження зроблено висновок про те, що строк давності – це тільки період часу, встановлений законом, що обчислюється в місяцях або роках, та з яким норма права пов’язує виникнення, зміну або припинення правового відношення. Давнісний строк, який є всього лише одним з кількох взаємопов’язаних елементів складної конструкції під назвою «давність» та одним з істотних ознак поняття «інституту давності». Відтак, давність не можна ані ототожнювати із строком давності, ані включати строк до складу поняття давності, оскільки її сутністю є поява певних наслідків, що виникають після настання конкретного моменту у часі. Тобто строки виступають засобом обчислення давності як самостійної правової категорії.

До змісту давності як правової категорії, окрім строку, слід включати також юридичні умови її застосування. До останніх відносяться факт закінчення встановленого давнісного строку, наявність чи відсутність певних дій, необхідних для застосування конкретного виду давності, які передбачені нормами права.

Вказано, що давнісні строки за своєю правовою природою є юридичними фікціями, тобто нормативно вираженими положеннями, які закріплюють неіснуючі обставини у якості існуючих та мають загальнообов’язкове значення, що спричиняють певні правові наслідки.

У результаті проведеного дослідження правової природи строків давності, а також систематизації існуючих класифікацій строків загалом та строків давності, було удосконалено їх класифікацію за різними підставами.

У підрозділі 2.3 *«Порівняльно-правова характеристика строків давності у цивільному та кримінальному праві»* проведено компаративне дослідження давності у кримінальному та цивільному праві, що дозволило підсилити висновок про давність як юридичну категорію, ознаки якої є притаманними

усім галузям права.

Давність у цивільному та кримінальному праві слугує упорядкуванню відповідних правовідносин та сприяє їх стабілізації та унормуванню. При цьому у кримінальному праві давність за своєю сутністю є погашувальною, тобто такою, яка припиняє кримінально-правові відносини. У цивільному праві до такого виду давності слід віднести позовну давність та давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку.

У цивільному і кримінальному праві, якщо будь-яка обставина чи дія істотно порушують необхідний стан, то перебіг строків давності зупиняється або переривається, в залежності від характеру такої обставини.

Перебіг строку давності починається з настання дії або події, прямо вказаної у КК України чи ЦК України відповідно. У випадку, якщо з якихось причин (втрата виконавчого листа) вирок суду, що набрав законної сили, тривалий час не приводиться до виконання, починає перебіг строк давності обвинувального вироку суду, але таке положення, по суті, є протиправним.

Існують певні особливості застосування принципу диспозитивності до давності у кримінальному та цивільному праві. Диспозитивність застосування виражається у необхідності згоди правомочної сторони для застосування наслідків закінчення строків давності. Найвиразніше цей показник спостерігається в інституті позовної давності. Позовна давність застосовується лише за заявою сторони у спорі. У кримінальному праві при застосуванні ст. 49 КК України особа, що обвинувачуються, або сторона державного обвинувачення повинна звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

При порушенні суб'єктивного цивільного права особа може звернутися з позовом до суду за захистом. При набувальній давності особа, яка не є власником майна, але відкрито і неперервно володіє цим майном як своїм власним, по закінченню певного періоду часу набуває право власності на це майно. В такому випадку фактичне володіння майном, яке не мало жодних правових основ, після закінчення строку давності при наявності волевиявлення особи стає його законною власністю.

У кримінальному праві давність, на відміну від цивільного права, є погашувальною, зокрема, звільняє засудженого від кримінальної відповідальності та від відбування покарання. В свою чергу, давність впливає на вирішення принципових питань кримінального права, у тому числі на закриття справ у зв'язку з закінченням строків давності. Вказане є проявом загальної тенденції розвитку кримінального законодавства України як на національному, так і на міжнародному рівні, у напрямі пом'якшення відповідальності за злочини невеликої та середньої тяжкості, вчинені вперше, законодавчим втіленням державного гуманізму, наданням державою людині, яка оступилася, можливості виправитися.

Розділ 3 «Правове регулювання окремих видів строків давності у цивільному праві» складається із трьох підрозділів та присвячений дослідженню питань врегулювання та застосування строків позовної,

набувальної та виконавчої давності.

У підрозділі 3.1 «Характеристика строків позовної давності» на підставі наукових досліджень зроблено висновок щодо необхідності розмежування строків позовної давності та присічних строків. Останні, на відміну від строків позовної давності, зокрема, встановлюється законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі зі впливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок; вони не можуть бути змінені, не підлягають перериванню, зупиненню та продовженню.

Аналіз спеціальної літератури, норм чинного законодавства та практики його застосування вказав на необхідність розмежування понять «позовна давність», яка не може бути змінена за домовленістю сторін, та «строки позовної давності», які, у залежності від конкретної ситуації, можуть бути подовжені, змінені тощо. Відтак, зроблено висновок про те, що норми Глави 19 ЦК України містять норми щодо строків позовної давності.

Вважається за необхідне розширити перелік підстав зупинення перебігу строку позовної давності та застосувати більш широке визначення, яке б охоплювало всі випадки неможливості здійснення особою права на захист його порушених прав в зв'язку з тим, що трапляються випадки, коли особа не має можливості здійснювати належне їй право на захист у повному обсязі: наприклад, знаходження особи в місцях відбування покарання, яке передбачає обмеження пересування особи. На даний момент тільки суд може визнати причини пропуску строку давності поважними, тобто це питання залишається на розсуд суду, а тому може мати місце різне застосування права в умовах однакових обставин.

З огляду основних засад цивільного права, які характеризуються загальним підходом до певної групи цивільних правовідносин, принципу рівності правового регулювання окремого виду правовідносин і аналізуючи норми ЦК України «Строки та терміни. Позовна давність» у їх сукупності, зроблено висновок про необхідність поширення норми частини третьої статті 267 ЦК України як на загальні, так і на спеціальні строки позовної давності.

Зроблено висновок про матеріально-правову природу давнісних строків, які, на відміну від процесуальних строків, підпорядковуються особливим правилам обчислення, зупинення, переривання та встановлення матеріальних юридичних наслідків їх впливу.

У підрозділі 3.2 «Правове регулювання строків набувальної давності» досліджено особливості регулювання та застосування на практиці норм щодо набуття права власності на рухоме та нерухоме майно за набувальною давністю.

Зауважено, що для рухомого майна підставою виникнення права власності за набувальною давністю є юридичний склад, який включає такі юридичні факти, як добросовісне заволодіння, відкрите та неперервне володіння, вплив встановленого законом строку. Для юридичного складу, що має наслідком виникнення права власності на нерухоме майно, характерним є наявність двох додаткових юридичних фактів – судового рішення про визнання права

власності та його державної реєстрації. Для легітимації давнісного володільця як власника транспортних засобів та цінних паперів крім юридичного складу, передбаченого ч. 1 ст. 344 ЦК України, необхідне рішення суду, а щодо нерухомих речей – ще й державна реєстрація. При цьому останні два факти мають правовстановлююче значення.

Справи щодо набуття права власності за набувальною давністю на майно повинні розглядатися в окремому провадженні або у позовному провадженні залежно від наявності спору про право. В разі, якщо під час розгляду справи в окремому провадженні виник спір, то справа має розглядатися у позовному провадженні.

Підрозділ 3.3 «Правова регламентація строків виконавчої давності» присвячений правовій природі строку виконавчої давності та давності примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку.

Під давністю примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку слід розуміти давність, якою погашається право на звернення з вимогою про примусове виконання рішення про захист порушеного матеріального права.

Давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку є тісно пов'язаною з правом на звернення. Право на звернення є за своєю сутністю матеріальним правом, яке встановлене та гарантоване Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами; цим правом може скористатись як фізична, так і юридична особа. Різновидом права на звернення слід вважати право особи на звернення, задля примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку. Останнє реалізується через можливість звернення до уповноваженого органу (виконавчої служби, приватного виконавця) з метою виконання в примусовому порядку рішення суду (іншого юрисдикційного органу). Формою реалізації суб'єктивного права особи на звернення задля примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку є заява, вимоги до якої встановлюються чинним виконавчим законодавством. У даному випадку норми інституту давності примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку регулюють суспільні відносини, пов'язані із виконанням рішень судів та інших юрисдикційних органів.

Строк, протягом якого виконавчі документи можуть бути пред'явлені до виконання, має назву «виконавча давність» або «давність виконання». Із впливом цього строку втрачається можливість здійснення права в примусовому порядку за рішенням суду чи іншого юрисдикційного органу.

Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання визначають чинність права на виконання, а не організацію та здійснення виконавчого провадження.

З огляду концепції поділу всіх рішень на рішення про присудження, про визнання та перетворювальні рішення, пред'явлені до виконання можуть бути лише виконавчі листи за рішеннями про присудження та за частиною рішень про перетворення. Як наслідок, обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення. Вважається за необхідне законодавчо закріпити, на які саме

вимоги не поширюється давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку. За вимогами, вказаними у ст. 268 ЦК України, до суду можна звернутися безстроково, а до державного або приватного виконавця – лише протягом строку, передбаченого Законом України «Про виконавче провадження».

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у дослідженні особливостей давності та давнісних строків як правових явищ. Основними науковими та практичними висновками дисертаційного дослідження є наступне.

1. Аналіз історичних пам'яток Стародавнього Риму та спеціальної літератури вчених-романістів свідчить про те, що, у Стародавньому Римі мали місце різні давнісні строки: одні існували для набуття речового права, інші виступали в якості засобів захисту від пред'явлених позовів, нарешті, треті грали роль судових строків й слугували меті впорядкування судового захисту прав і забезпечення стабільності цивільного обороту.

Римське право часів Республіки вперше відмежувало давність у публічному (кримінальному) праві від давності приватної (цивільної), встановлюючи правило про те, що цивільний позов, який впливав зі злочину, не погашався давністю позову кримінального, а підпадав під дію загальної для усіх приватних позовів тридцятирічної давності.

2. Історичний розвиток первинних строків давності показав, наскільки непослідовно вони встановлювалися і як були взаємопов'язані, тобто переплетені один з одним. Як наслідок у літературі з'явилися дві теорії давності: «абстрактна (загальна)» (давність є загальнотеоретичним інститутом, який має різні прояви у галузях публічного (кримінального) та приватного (цивільного) права; головне юридичне значення давності полягає в закінченні певного періоду часу) та «спеціальна» (давність розглядається як загальновживане поняття для позначення наслідків впливу окремих строків давності у сукупності із іншими умовами, встановленими законом).

3. Дослідження історичних та літературних джерел щодо розвитку давності та давнісних строків з часів Київської русі до сьогодення дозволяє виділити 5 етапів:

1 етап – IX-XIV ст.ст. – давність та строки давності у староруському праві належали до звичаєвого права, а відтак не мали визначених рис, вони змінювались у залежності від часу, місця, суб'єктного складу, характеру відносин тощо;

2 етап – XIV-XIX ст.ст. – зародження вітчизняного інституту давності через встановлення на нормативному рівні правил щодо застосування строків давності, зокрема у Псковській Судній грамоті, Віслицькому Статуті, Литовських Статутах тощо;

3 етап – XIX- початок XX ст. – розвиток давності та давнісних строків

через їх детальну регламентацію, зокрема, правил щодо визначення моменту початку перебігу, переривання, закінчення тощо (Звід Законів Російської Імперії, Загальне австрійське цивільне уложення);

4 етап – початок XX ст. – початок XXI ст. – радянський/ранній післярадянський період – подальший розвиток інституту позовної давності, встановлення її імперативного характеру; відмова від набувальної давності через презумпцію приналежності майна державі та відсутність приватної власності; розуміння давності примусового виконання добровільно невиконаного обов’язку як процесуального строку;

5 етап – 2004 рік – сьогодні – період незалежності України – послаблення правил щодо позовної давності, нормативне закріплення набувальної давності, розвиток виконавчої давності як різновиду давнісного строку.

4. Аналіз правових джерел щодо різних видів приватноправових строків давності та соціально-політичних умов, за яких вони приймалися, надав нам можливість вивести передумови впровадження тих чи інших строків давності до чинного цивільного законодавства. Зокрема, інститут позовної давності побудований на положенні згідно з яким, передумовою його запровадження є недопустимість ускладнити або зробити неможливим захист з боку добросовісного відповідача відкладенням пред’явлення позову з боку позивача. Соціально-економічні причини в умовах наявності прогалин у правовому регулюванні приводили до необхідності моделювання нестандартних шляхів вирішення ситуацій щодо володіння майном без належної правової підстави, внаслідок чого було запроваджено інститут строків набувальної давності. Тобто розробка інституту набувальної давності в Україні йшла шляхом поступового поділу єдиної давності на давність позовну і давність набувальну. Для кожного із зазначених видів давності визначалися свої класифікаційні ознаки, значення та місце у системі цивільно-правових категорій.

5. Системний та компаративний аналіз сучасних нормативних джерел, спеціальної літератури та правозастосовної практики надав нам можливість представити додаткову аргументацію в обґрунтування теорії «абстрактної (загальної) давності». Зокрема доведено, що давність слід розуміти як комплексний (публічно- та приватноправовий) інститут, призначений для регулювання самотійної, відокремленої групи суспільних відносин або актів поведінки суб’єктів права.

У давності строк як певний проміжок часу займає центральне місце поряд із умовами її застосування (юридичними умовами) та наслідками впливу цього строку, які, у свою чергу, закріплюються галузевими нормативними актами.

Головною метою давності є легалізація фактично існуючих стабільних відносин, що хоча і виникли попри норми закону, але можуть бути визнані правомірними в силу їх корисності або нешкідливості для існуючої соціально-економічної системи суспільства.

Давність як підстава зміни правовідносин шляхом легалізації фактичного становища не може ототожнюватися із самими правовідносинами або

правовими наслідками, які виникли через застосування давності.

Юридична конструкція давності як така має більш допоміжний характер для системи суспільних відносин, оскільки за її допомогою здійснюється легалізація неправових фактично існуючих відносин.

6. Наведені аргументи на користь розуміння давності як загального правового поняття для усіх видів давності у межах існування теорії «абстрактної (загальної) давності», дали змогу вивести авторське поняття першого. Зокрема, давністю є певний проміжок часу, протягом або після спливу якого втрачається або набувається право у межах фактично існуючих відносин, які можуть бути визнані правовими в силу прямої вказівки закону

Давність у вузькому значенні – юридичний факт, який спрямований на встановлення, зміну або припинення правових відносин (не самі правові наслідки, причиною яких є давність).

7. Для відмежування «давності» та «строку давності» було проаналізовано усі істотні ознаки обох явищ. Результатом став висновок про те, що строк давності – це тільки період часу, встановлений законом, що обчислюється в місяцях або роках, який є всього лише одним з кількох взаємопов'язаних елементів складної конструкції під назвою «давність» та одним з істотних ознак поняття «інституту давності». Відтак, давність не можна ані ототожнювати із строком давності, ані включати строк до складу поняття давності, оскільки її сутністю є поява певних наслідків, що виникають після настання конкретного моменту у часі. Строки виступають засобом обчислення давності як самостійної правової категорії.

8. Дослідження строку давності як правового явища надало змогу зробити висновок про те, що за своєю правовою природою строк давності є юридичною фікцією, тобто нормативно вираженими положеннями, які закріплюють неіснуючі насправді обставини у якості існуючих та мають загальнообов'язкове значення, що спричиняють певні правові наслідки.

9. У результаті проведеного дослідження правової природи строків давності, а також систематизації існуючих класифікацій строків загалом та строків давності, було удосконалено їх класифікацію за різними підставами, зокрема, за тривалістю строку (визначені та невизначені), за джерелами встановлення (законні, судові, договірні), за ступенем поширеності (міжгалузеві, галузеві), за наявністю диференційованості (диференційовані, недиференційовані).

Вказана класифікація строків давності виконує подвійну роль: вона є засобом систематизації об'єкту дослідження, дозволяє проаналізувати строки давності, з'єднуючи в собі суперечливі прояви об'єкту, зв'язує в єдину цілісну систему, доводить наявність загальних закономірностей.

10. Порівняльно-правове дослідження давності у кримінальному та цивільному праві дозволило підсилити висновок про давність як юридичну категорію, ознаки якої є притаманними усім галузям права. Натомість, давнісні строки у кримінальному та цивільному праві мають істотні розбіжності, які є притаманними для кожної галузі окремо.

11. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок щодо необхідності розмежування строків позовної давності та присічних строків. Останні, на відміну від строків позовної давності, встановлюється законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі, із впливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок; вони не можуть бути змінені, не підлягають перериванню, зупиненню та продовженню.

12. Аналіз наукових джерел та правозастосовної практики довів, що давнісні строки у приватному праві мають матеріально-правову природу, які, на відміну від процесуальних строків, підпорядковуються особливим правилам обчислення, зупинення, переривання та встановлення юридичних матеріальних наслідків їх впливу.

13. Оскільки відсутній єдиний науковий підхід до визначення понять «добросовісність володіння майном», «відкритість володіння», та «безперервність володіння», які є водночас умовами для набуття права власності на рухомі речі за набувальною давністю, остільки вважається за необхідне використовувати поряд із зазначеними також термін «давність користування». Завдяки набувальній давності особа, яка володіє чужим майном протягом тривалого терміну, може набутися право власності на нього, посиляючись на давність користування ним.

Як наслідок, доведено, що справи щодо набуття права власності за набувальною давністю на вказане майно повинні розглядатися в окремому провадженні або у позовному провадженні залежно від наявності спору про право.

14. Ґрунтовний аналіз існуючих правових джерел дозволив надати авторське визначення поняттю «давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку», під якою слід розуміти давність, якою погашається право на звернення з вимогою про примусове виконання рішення про захист порушеного матеріального права. На відміну від позовної та набувальної давності, давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку є безумовною.

Давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку слід відрізняти від поняття «виконавча давність» («давність виконання»). Останнє є тотожним поняттю «строк виконання рішення», зі впливом якого втрачається можливість здійснення права в примусовому порядку за рішенням суду чи іншого юрисдикційного органу.

15. Доведено, що давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку є тісно пов'язаною з правом на звернення. У свою чергу, право на звернення є за своєю сутністю матеріальним правом, яке встановлено та гарантоване Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами; цим правом може скористатись як фізична, так і юридична особа. Різновидом права на звернення слід вважати право особи на звернення задля примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку. Останнє реалізується через можливість звернення до уповноваженого органу

(виконавчої служби, приватного виконавця) з метою виконання в примусовому порядку рішення суду (іншого юрисдикційного органу). Формою реалізації суб'єктивного права особи на звернення задля примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку є заява, вимоги до якої встановлюються чинним виконавчим законодавством. У даному випадку норми інституту давності примусового виконання рішення добровільно невиконаного обов'язку регулюють суспільні відносини, пов'язані із виконанням рішень судів та інших юрисдикційних органів. Відтак, давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку є за своєю правовою природою матеріальним правом, яке реалізується у межах процесуальних правовідносин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Петренко К. Р. Давність у римському цивільному праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 6–1, Т. 1. С. 189–192.
2. Петренко К. Р. Давність у цивільному праві України: історико-правове дослідження. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 70–75.
3. Петренко К. Р. Строки давності за українським законодавством: особливості та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Вип. 35, Ч. 1, Т. 2. С. 7–10.
4. Петренко К. Р. Давність у цивільному та кримінальному праві: порівняльно-правові аспекти. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2016. Т. 21, Вип. 2 (29). С. 138–145.
5. Петренко К. Р. Особливості застосування інституту позовної давності під час розгляду цивільних справ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2017. Вип. 27. С. 73–76.
6. Петренко К. Р. Особливості застосування норм інституту набувальної давності за чинним законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2019. Вип. 56, Т. 1. С. 99–103.
7. Petrenko K. Theoretical and Legal Characteristics of the Statute of Prescription as to the Institute of Civil Law. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 1. P. 133–138.
8. Валах В. В., Петренко К. Р. Співвідношення понять «давнісні строки примусового виконання рішень добровільно невиконаного обов'язку» та «виконавча давність». *Правова держава*. 2020. № 40. С. 65–71.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Петренко К.Р. Класифікація давнісних строків за чинним українським законодавством // П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного

права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 травня 2015 р.). Одеса: Астропринт, 2015. С. 185–189.

10. Петренко К. Р. Теорія та практика застосування позовної давності при розгляді цивільних справ // Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 травня 2017 р.). Одеса: Астропринт, 2017. С. 184–188.

11. Петренко К. Р. Співвідношення понять «давність» та «строк давності» в цивільному праві // Актуальні проблеми приватного права: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 15 грудня 2017 р.). Одеса: Астропринт, 2017. С. 46–52.

*опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

12. Petrenko K. R. Limitation in civil and criminal law: comparative and legal aspects. Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. Les Editions L'Originale. Paris. 2016. P. 382–384.

АНОТАЦІЯ

Петренко К. Р. Давнісні строки у цивільному праві. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2021.

У дисертаційній роботі досліджено давність та давнісні строки у цивільному праві. Розглянуто генезис понять «давність» та «давнісні строки» у цивільному праві, надано загальну характеристику різним видам давнісних строків в цивільному праві. Запропоновано авторське визначення понять «давність», «давнісні строки», «давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку». Виокремлено етапи становлення та розвитку давності та давнісних строків у цивільному праві України. Підсилено теорію «абстрактної (загальної) давності» на підставі системного та компаративного аналізу сучасних нормативних джерел, спеціальної літератури та правозастосовної практики.

Встановлено, що давність є міжгалузевим інститутом, що проявляється через систему таких ознак, як предметна єдність суспільних відносин, підхід міжгалузевого правового регулювання, наявність власних правових принципів галузі, наявність норм галузевої приналежності й процедурного характеру, комплексність нормативно-правових актів галузі.

Аргументовано, що давнісні строки у приватному праві мають матеріально-правову природу, які, на відміну від процесуальних строків, підпорядковуються особливим правилам обчислення, зупинення, переривання та встановлення юридичних матеріальних наслідків їх впливу. Розроблено класифікацію давнісних строків за різними підставами.

Ключові слова: давність, позовна давність, набувальна давність, строк давності, давність примусового виконання добровільно невиконаного обов'язку, виконавча давність, погашувальна давність.

АННОТАЦІЯ

Петренко К. Р. Давностные сроки в гражданском праве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2021.

В диссертационной работе исследованы давность и давностные сроки в гражданском праве. Рассмотрены генезис понятий «давность» и «давностный срок» в гражданском праве, предоставлено общую характеристику различным видам давностных сроков в гражданском праве.

Предложено авторское определение понятий «давность», «давностные сроки», «давность принудительного исполнения добровольно невыполненной обязанности».

Выделены этапы становления и развития давности и давностных сроков в гражданском праве Украины.

Усилена теория «абстрактной (общей) давности» на основании системного и сравнительного анализа современных нормативных источников, специальной литературы и правоприменительной практики.

Установлено, что давность является межотраслевым институтом, проявляется через систему таких признаков, как предметная единство общественных отношений, подход межотраслевого правового регулирования, наличие собственных правовых принципов отрасли, наличие норм отраслевой принадлежности и процедурного характера, комплексность нормативно-правовых актов области.

Обосновано, что классификацию сроков давности следует проводить по отдельным основаниям, в частности по продолжительности срока (определенные и неопределенные), по источникам установления (законные, судебные, договорные), по степени распространенности (межотраслевые, отраслевые), по наличию дифференцированности (дифференцированные, недифференцированные).

В диссертации доказана необходимость разграничения сроков исковой давности и пресекательных сроков. Последние, в отличие от сроков исковой давности, устанавливаются законом или договором как предел существования и

осуществления субъективного права или обязанности во времени, с истечением которого прекращается субъективное право или субъективная обязанность; они не могут быть изменены, не подлежат прерыванию, остановке и продолжению.

Аргументировано, что давностные сроки в частном праве имеют материально-правовую природу, которые, в отличие от процессуальных сроков, подчиняются особым правилам исчисления, приостановления, прерывания и установления юридических материальных последствий их истечения.

Разработана классификация давностных сроков по различным основаниям.

Ключевые слова: давность, исковая давность, приобретательная давность, срок давности, давность принудительного исполнения добровольно невыполненной обязанности, исполнительная давность, погасительная давность.

ABSTRACT

Petrenko K. R. Limitation in civil law. – The manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law: Specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2021.

In the dissertation work, a prescription and a limitation in civil law are investigated. The genesis of the concepts of «prescription» and «limitation in civil law is considered», a general description of various types of the limitation in civil law is provided. The author's definition of the notions «prescription», «limitation», «prescription of compulsory execution of a voluntarily unfulfilled obligation» is proposed. The stages of formation and development of prescription and limitation in the civil law of Ukraine are highlighted. The theory of «abstract (general) prescription» has been strengthened on the basis of a systematic and comparative analysis of modern normative sources, special literature and law enforcement practice.

It has been established that prescription is an inter-sectoral institution, manifested through a system of such signs as the subject unity of social relations, the approach of inter-sectoral legal regulation, the existence of its own legal principles of the industry, the existence of sectoral and procedural norms, and the complexity of the regions regulatory legal acts.

It is argued that the limitation in private law has a substantive nature, which, unlike procedural terms, are subject to special rules for calculating, suspending, interrupting and establishing the legal material consequences of their expiration. The classification of the limitation on various grounds has been developed.

Key words: prescription, limitation of actions, acquisitive prescription, statute of limitation, limitation of compulsory performance of voluntary default, enforcement limitation, extinctive prescription.